

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی
مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی
با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

پیش بینی سرزندگی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان براساس عملکرد خانواده

لیلابیاتی قیداری^۱

^۱ دانشگاه پیام نور، خدابنده leyla.bayati6673@gmail.com

چکیده

در این پژوهش به پیش بینی سرزندگی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان براساس عملکرد خانواده پرداخته ایم. نوع پژوهش حاضر براساس هدف کاربردی، از نوع پژوهش های توصیفی-تحلیلی و با رویکرد پیمایشی می باشد. در این پژوهش جامعه آماری، دانش آموزان مدارس شهر خدابنده به تعداد ۱۸۰۰ نفر می باشند. نمونه گیری به صورت تصادفی ساده انجام شده است که با توجه به حجم نمونه توزیع پرسشنامه ۳۱۷ مورد جمع آوری گردید. در پژوهش حاضر جهت سنجش پیشرفت تحصیلی از پرسشنامه فام و تیلور (EPT)، جهت سنجش عملکرد خانواده از پرسشنامه اپشتاین، بالدوین و بیشاب (۱۹۵۰) و جهت سنجش سرزندگی تحصیلی از پرسشنامه رایان و فردریک (۱۹۹۷)، استفاده گردیده است. به منظور سنجش روایی پرسشنامه از روایی صوری، و برای قابلیت اعتماد این پرسش نامه ها، به کمک ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. همچنین در تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی و آمار استنباطی شامل رگرسیون با کمک نرم افزارهای SPSS کمک گرفته شده است. نتایج پژوهش نشان داد که عملکرد خانواده، سرزندگی تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی می کند و عملکرد خانواده، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی می کند.

کلمات کلیدی: عملکرد خانواده، سرزندگی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

۱- مقدمه

آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین نهاد اجتماعی در عین حال سازنده و تکامل دهنده جامعه آموزش و پرورش است و تأثیر این سازمان بر جامعه امری کاملاً محسوس است. این نظام از عناصر گوناگونی تشکیل شده است که هر کدام از این عناصر در پیشبرد اهداف آن مؤثرند (دهانی، ۱۴۰۱). در طول سه دهه‌ی اخیر با وجود برداشت‌های مختلف از شاخص‌های اثربخشی مدارس در مورد متغیر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های اثربخشی مدارس اتفاق نظر به وجود آمده است و یا حداقل یکی از نشانه‌های اثربخشی کوتاه‌مدت مدارس را موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان می‌دانند (عزیزی، ۱۳۹۷)؛ بنابراین اگرچه پیشرفت تحصیلی تنها برآیند مرتبط با مدرسه نیست، ولی یکی از شاخص‌های مهم اثربخشی و ارزشیابی از چگونگی عملکرد آن به شمار می‌رود (بدری گرگری، علمردانی صومعه، شیرعلیزاده و ناجی بیرق، ۱۴۰۱). امروزه پیشرفت تحصیلی که بیشتر بر اساس نتایج آزمون‌های نهایی و استاندارد موردسنجش قرار می‌گیرد، مهم‌ترین دغدغه‌ی دانش‌آموزان والدین و دست‌اندرکاران مدرسه و صاحب‌نظران آموزش و پرورش است. شاید به همین دلیل است که بررسی‌ها و کنکاش‌های انجام‌گرفته در مورد علل و عوامل مؤثر بر بهبود پیشرفت تحصیلی بخش عمده‌ی پژوهش‌های رشته‌های تخصصی علوم تربیتی روانشناسی تربیتی و سازمانی را در دو دهه‌ی گذشته به خود اختصاص داده است (قادریان و همکاران، ۱۴۰۱).

با توجه به نکات ذکر شده پیشرفت مناسب دانش‌آموزان در طول تحصیل و در نهایت دستیابی به سطوح بالای تحصیلی نه تنها باعث تأمین منافع برای فرد و خانواده وی می‌شود بلکه از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز می‌تواند فواید زیادی را برای یک کشور به همراه داشته باشد. از این رو به نظر می‌رسد بررسی متغیرهای تأثیرگذار بر تحصیل دانش‌آموزان و همچنین تعیین میزان اهمیت این عوامل در پیشرفت یا عدم پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان از اهمیت بالایی برخوردار باشد و در نهایت بتواند پیش‌آگهی مناسبی از آینده فردی، خانوادگی و اجتماعی دانش‌آموزان مهیا کند (مهدی مقدم، غلامی، غفوری و حسینی ریزی، ۱۴۰۱). برای این اساس لازم است که پژوهش‌هایی جهت بررسی عوامل مؤثر بر افزایش پیشرفت تحصیلی مورد بررسی قرار گیرد. فعالیت‌های پژوهشی صورت گرفته در این مسیر هر کدام برانند تا نقش عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی یا موانع آن را شناسایی و راهکارهای لازم را برای این منظور ارائه دهند و یا به‌کارگیرند (مهدی مقدم و همکاران، ۱۴۰۱).

در این تلاش علمی اندیشمندان علوم رفتاری به تأثیر الگوهای رفتاری شخصیتی بر موفقیت تحصیلی توجه دارند و به مطالعه‌ی متغیرهایی همچون ادراک، هوش شخصیت، اضطراب، افسردگی، انگیزش، عزت‌نفس و... تمایل دارند. صاحب‌نظران علوم تربیتی نیز به مطالعه‌ی آثار محیط آموزشی و الگوهای تربیتی همچون شیوه‌ها و سبک‌های مدیریت، رفتارهای معلمان، جو سازمانی فرهنگ‌سازمانی جو روانی- اجتماعی، شیوه‌های رهبری کلاس و مدیریت کلاس، روش‌ها و شیوه‌های تدریس و یادگیری و مطالعه و... علاقه‌مند بوده‌اند و صاحب‌نظران علوم اجتماعی نیز به مطالعه‌ی نقش عوامل اجتماعی همچون جنسیت، ساختار محل سکونت، تفاوت‌های طبقات فرهنگی و منطقه‌ای، ساختار آموزشی، نگرش‌های فرهنگی و اجتماعی و... تمایل بوده‌اند (محمدی، خواجه، بامری و ملاشاهی، ۱۴۰۱). در این بین امروزه شادابی و نشاط فضای آموزشی نقش و جایگاه برجسته‌ای در مبحث کیفیت و برنامه ریزی آموزشی دارد به طوری که شور و شوق به تحصیل فعال شدن حس کنجکاوی و افزایش خلاقیت دانش‌آموزان ارتباط نزدیکی با وضعیت محوطه آموزشی آنها دارد. ایجاد محیط آموزشی با نشاط برای دانش‌آموزان سالهاست که به عنوان یک دغدغه جدی نزد سیاست‌گزاران و برنامه‌ریزان آموزشی شده است. این مسأله یکی از نیازهای اساسی دانش‌آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی می‌باشد. آنها از محیط و فضاهایی که نشاط و شادابی را القا، کند لذت می‌برند و به دلیل افزایش انگیزه‌ها، پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه‌های علمی خواهند داشت. اگر امکانات، تسهیلات و برنامه ریزی‌های دقیق و متناسب آموزشی بتوانند حس کنجکاوی فراگیران را تحریک کنند و آنها را به سوی خود جذب نماید، این محیط برای آنها نشاط آور و شاداب خواهد بود. بنابراین لازم است والدین و مربیان و همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش با همکاری و تعامل تلاش خود را به کار گیرند تا مراکز آموزشی را به محیط‌هایی با نشاط و جذاب برای دانش‌آموزان تبدیل کنند تا پیشرفت تحصیلی آنها ارتقا یابد. برای دستیابی به تحقق آرمان‌های مربوط به شاداب سازی مدارس جهت پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان باید تحولات جدی در نگرش مدیران و مسؤولان نظام آموزش و پرورش و برنامه ریزی‌های آموزشی مطابق با استانداردهای جهانی ایجاد نمود (نیاز آذری، ۱۳۹۲). محیط آموزشی نخستین جامعه‌ای است که کودکان بعد از خانواده وارد آن می‌شوند، سال‌های متمادی در آنجا می‌آموزند. اولین تجارب زندگی اجتماعی، بسیاری از برداشت‌های ذهنی و بازخوردها را نسبت به زندگی در مدرسه تجربه می‌کنند. در این دوره از زندگی تغییرات شناختی، عاطفی و اجتماعی به سرعت رخ می‌دهد کنار آمدن با تغییرات فوق‌العطف‌پذیری فرد را می‌طلبد، از این رو درک چگونگی سازگاری با چالش‌های مختلف از جمله چالش‌های تحصیلی باید مورد توجه جدی پژوهشگران تعلیم و تربیت قرار گیرد. یکی از توانمندی‌هایی که نقش مهمی در سازگاری تحصیلی دارد، سرزندگی تحصیلی است (ملائی، حجازی، یوسفی افراشته و مروتی،

۱۳۹۹، ۷۶). سرزندگی تحصیلی به پاسخ مثبت، سازنده و انطباق یافته به انواع مشکلات تجربه شده در عرصه تحصیلی اطلاق می شود (میلر، کانولی و ماگوایر^۱، ۲۰۱۳).

کامرفورد، باتیسون و تورمی^۲ (۲۰۱۵) آن را توانایی موفقیت آمیز در برخورد با چالش های تحصیلی تعریف کرده اند. دانش آموزان سرزنده انگیزش تحصیلی قوی تری دارند و خودکارآمدی بیشتری احساس می کنند (مارتین^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). سرزندگی به عنوان توانایی یادگیرندگان برای رویارویی موفقیت آمیز با موانع و چالش های زندگی روزمره تحصیلی تعریف می شود. مارتین و مارش (۲۰۰۸) پیش بینی کننده های سرزندگی تحصیلی را در مقوله های محیطی، خانوادگی و روانشناختی دسته بندی کردند. بنابراین خانواده یکی از عرصه هایی است که نقش موثری در زندگی تحصیلی فرزندان دارد (سلطانی بناوندی و عسکری زاده، ۱۳۹۹، ۱۱۷).

پیشرفت تحصیلی در هر مرحله عملکرد جمعی خانواده، جامعه و تجارب تحصیلی است (قمری، امیرمجد و خوشنام، ۱۳۹۳). از مهمترین عواملی که بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان موثر است، محیط خانواده می باشد (زمانی و علیزاده دمیه، ۱۳۹۷). به طور کلی کیفیت جو ارتباطی خانوادگی بر کیفیت روابط آنان با دیگران در محیط های دیگر تأثیرگذار است (کرامر^۴، ۲۰۱۶) و یکی از مهمترین این عوامل عملکرد خانواده است (لو و همکاران، ۲۰۱۶). به جهت آن که وظیفه های اصلی در خانواده یعنی حمایت از تمام اعضاء و احساس تعلق در بین تمام افراد در خانواده و همچنین بیرون از خانواده شکل گیرد، خانواده ها باید ساختاری خود کفا و مستقل داشته باشند (دالالا، ۲۰۱۷). عملکرد خانواده به جو روان شناختی، رفتاری، اجتماعی و عاطفی درون خانواده اشاره دارد که از رفتارهای سرپرستانه، روابط ناشویی، روابط والد-فرزند و روابط بین اعضای خانواده نشات میگیرد (لیندفورز^۵ و همکاران، ۲۰۱۸). ارتباطات افراد در خانواده نقش اساسی و مهمی در سازگاری و رشد اعضاء ایفا می نماید، به این صورت که اگر احترام متقابل بر جو خانواده با پرجا باشد (ون اسپرنگ و همکاران، ۲۰۲۱). افراد در خانواده های خود این فرصت را دارند که بدون تنش و نگرانی از تویخ شدن به اظهار نظر پرداخته و در شرایط متفاوت با رفتارهای سازگارانه بتوانند از حقوق خود دفاع مناسبی داشته باشند (ماجد^۶ و همکاران، ۲۰۲۰). کارکرد خانواده^۷ اشاره به ویژگی های سیستمی خانواده دارد. کارکرد خانواده یعنی توانایی خانواده در هماهنگی یا انطباق با تغییرات ایجاد شده در طول حیات، حل کردن تعارضات، همبستگی میان اعضا و موفقیت در الگوهای انضباطی، رعایت حودمرز میان افراد و اجرای مقررات و اصول حاکم بر این نهاد باهدف حفاظت از کل نظام خانواده است (حسینی مهرآبادی و همکاران، ۱۴۰۰). ساختار کارآمد خانواده برای انجام وظایف خانواده و ارائه حس تعلق و همبستگی مورد نیاز است (متجویک، جوانویک و لازراویک^۸، ۲۰۱۴). با توجه به مطالب ذکر شده، محقق در این تحقیق درصدد یافتن پاسخ این سوال می باشد که عملکرد خانواده، سرزندگی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی می کند؟

۱-۱ مبانی نظری تحقیق

۱-۱-۱ عملکرد خانواده

در نخستین نهاد زندگی اجتماعی خانواده و عملکرد خانواده است که فرزندان با شکل گیری شخصیت، شناختن دیگران را فرامی گیرند و سازگاری اجتماعی را پیشه می کنند. اگر این الگو از نظر روانی، سالم نباشد، فرزند همان الگوی ناسالم را درست می پندارد و سرمشق قرار می دهد (علی و همکاران، ۲۰۲۰)؛ بنابراین ملاک هایی که برای کارکرد خانواده سالم در نظر گرفته می شوند. عبارتند از: تأمین نیازهای اقتصادی خانواده و رفع نیازهای مالی، روانی و عاطفی اعضا که در جامعه ما ابتدا پدر و در درجه دوم مادر نیازهای اقتصادی خانواده را تأمین می کنند، ولی رفع نیازهای مالی، روانی و عاطفی اعضا، در حیطه عملکرد کل نظام خانواده است. از کارکردهای بعدی خانواده می توان حمایت از اعضا در برابر بحران ها و فشارهای زندگی را نام برد (زهادت و امیدوار، ۱۳۹۵، ۳۰). عملکرد خانواده توانایی خانواده در انطباق با شرایط ایجاد شده در طول حیات، حل تعارضات، همبستگی میان اعضا و موفقیت در الگوهای انضباطی و رعایت مرزهای بین افراد باهدف صیانت از نظام خانواده است (حسینی مهرآبادی و همکاران، ۱۴۰۰، ۴۵). عملکرد خانواده یکی از عوامل مهم تضمین کننده کیفیت زندگی و سلامت

¹ Miller, Connolly and Maguire

² Comerford, Battison and Tormey

³ Martin

⁴ Kramer

⁵ Lindfors

⁶ Majid

⁷ Family functioning

⁸ Metjovic, Jovanovic Vlazaravic

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

روانی خانواده و اعضای آن است. تحقیقات نشان داده‌اند در خانواده‌هایی که ارتباط میان اعضا و تعاملات داخل خانواده بر اساس نزدیکی و صحبت و تفاهم بین افراد استوار است. همه اعضا نسبتاً علیه فشار زندگی مقاوم و مصون هستند (جورگوئیزر، برنارز، بولی و گاراگوردویل، ۲۰۱۸). از سویی، عملکرد مناسب خانواده، نقش اساسی در بالندگی، رشد و ترقی اعضای خانواده دارد و موجب شکوفایی استعدادهای آنان می‌گردد. خانواده کارآمد، افرادی سالم و رشد یافته و جامعه‌ای سالم پرورش می‌دهد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که عوامل گوناگونی بر عملکرد خانواده تأثیر گذارند؛ از جمله: ویژگی‌های شخصیتی زوجین، اعتماد، وفاداری، ارتباط متقابل، پایبندی مذهبی، روابط جنسی، مدیریت مالی، خانواده و دوستان و اوقات فراغت (گوس و همکاران، ۲۰۱۹، ۳۴۴). جامعه‌شناسان با توجه به نگاه تاریخی به خانواده و تحولات معاصر آن در جوامع خویش، نقش‌ها و کارکردهایی را به شرح ذیل ذکر کرده‌اند (موسیوند، ۱۴۰۰، ۱۱۵۴):

- ✦ تنظیم رفتار جنسی و تولیدمثل.
- ✦ جامعه‌پذیری کودکان.
- ✦ مراقبت از کودکان، معلولان و سالمندان.
- ✦ تأمین امنیت اقتصادی.

از طرفی، مهم‌ترین کارکردهای خانواده شامل کارکرد زیستی، روانی، تربیتی-فرهنگی، می‌باشد (لطف نژاد افشار و همکاران، ۱۴۰۱، ۱۵۲):

- ✦ کارکرد زیستی: عملکرد خانواده در جهت حفظ و ارتقای بهداشت و سلامت جسمانی و نیز فراهم کردن شرایط لازم برای رفع نیازهای بدنی اعضا مهم‌ترین ابعاد این کارکرد عبارت است از: رفع نیازهای بدنی، تأمین سلامت جسمانی، تأمین رشد بهنجار جسمانی، مدیریت بیماری‌ها و ناهنجاری‌های رشدی و اعتدال در تأمین نیازمندی‌های جسمانی و فراهم آوردن شرایط لازم برای پرداختن به سایر ابعاد شخصیتی انسان.
- ✦ کارکرد روانی: عملکرد خانواده در جهت تأمین و ارتقا سلامت، بهداشت و رشد روانی اعضا. در این زمینه می‌توان به محورهای زیر توجه کرد: رفع و ارتقا نیازهای روانی، تأمین سلامت روانی، تأمین رشد بهنجار روانی و مدیریت بیماری‌های روانی و ناهنجاری‌های رشدی.
- ✦ کارکرد تربیتی-فرهنگی: خانواده نقش اساسی در تربیت فرزندان یک جامعه دارد. این تربیت از طریق انتقال فرهنگ جامعه به آنان انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر از طریق انتقال فرهنگ به کودک و نوجوان می‌توان به رشد همه‌جانبه شخصیت او کمک کرد. تربیت به معنای فرهنگ پذیر کردن فرزندان یک جامعه است.

همینطور از نظر عملکرد می‌توان خانواده‌ها را به دودسته عملکردی و غیر عملکردی تقسیم کرد (موسیوند، ۱۴۰۰، ۱۱۵۵):

- ✦ خانواده‌های عملکردی، مشکلات خود را به درجات و در زمان‌بندی‌های متفاوت حل می‌کنند. در واقع، خانواده منظومه‌ای باز است که اعضای آن به‌طور عاطفی به هم پیوسته‌اند، البته برای گسترش هویت فردی خود نیز تشویق می‌شوند. فضای چنین خانواده‌هایی مملو از عشق و پذیرش بدون قید و شرط است؛ در نتیجه، تعارض را تحمل می‌کنند و با میل و رغبت درخواست کمک یکدیگر را اجابت می‌کنند.
- ✦ خانواده غیر عملکردی حالت بسته دارد و اعضای آن از لحاظ عاطفی به حال خود رها شده و جدا از هم هستند، مرزهای میان اعضای خانواده سخت و حتی مبهم است، عشق مشروط است و اعضای خانواده برای گسترش هویت فردی، تشویق نمی‌شوند. علاوه بر آن خانواده از پذیرفتن مشکل یا درخواست کمک خودداری می‌کند، بنابراین مشکلات ادامه می‌یابند یا به شکل‌های دیگر بروز می‌کنند.

ارتباط اعضای خانواده‌هایی که عملکردی مناسب دارند به‌صورت شفاف است و نقش هر یک از افراد خانواده به‌خوبی تعریف شده است. در مقابل خانواده‌هایی که عملکردی مناسب ندارند، درگیری و به‌هم‌ریختگی بسیار زیاد در میان افراد آن‌ها جریان دارد و کنترل عاطفی و رفتاری آن‌ها بسیار ضعیف است (ورهوون، پورتویس و ولمان، ۲۰۱۹، ۳۷). از سویی، فلک (۱۹۸۰) پنج متغیر از کنش‌های خانواده را که باید در تمایز خانواده سالم از ناسالم مورد توجه قرار گیرند، عنوان کرده است این متغیرها عبارت‌اند از: پیشوایی، حدود مرزهای خانواده، عاطفی بودن، ارتباط و عملکرد معطوف به هدف. دیپاول (۲۰۰۶) نیز برخی از ویژگی‌های خانواده دارای عملکرد مطلوب را تعامل ارتباطی باز، کنترل و مهار فشارهای روحی و روانی به‌طور مؤثر، همدلی، رهبری، ابراز محبت و علاقه و مسئولیت‌پذیری شخصی بیان می‌کند (بیراک، دوکانه ای فرد و جهانگیر، ۱۴۰۱، ۲۰۹).

۱-۱-۲ سرزندگی تحصیلی

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

سرزندگی به عنوان حسی آشنا معرفی شده است که تاریخچه‌ی آن مربوط به مکاتب سلامت روانی است و مفاهیم مربوط به آن در بسیاری از مکاتب مربوط به سلامت روانی مورد بحث و گفتگو قرار گرفته است. از نظر رایان و فریدریک^۱ (۱۹۹۷) معروف‌ترین نظریه‌ای که ارتباط بین سلامت روان شناختی و انرژی را مطرح ساخته، نظریه‌ی فروید می‌باشد. فروید با ارائه‌ی یک الگوی اقتصادی انرژی، انرژی روانی را به عنوان یک منبع محدود معرفی کرده و معتقد است، انرژی صرف نشده برای دفاع یا مقاومت باعث کاهش ذخیره‌ی کلی انرژی فردی می‌شود. به نظر فروید سرزندگی سنجش تجربی انرژی روانی است این حس در نتیجه‌ی خودشکوفایی و انرژی روانی ایجاد می‌شود و هرگونه کنترل شدید یا اجبار به انجام کاری از میزان انرژی فردی می‌کاهد. اگرچه سرزندگی با انرژی رابطه دارد اما استفاده از لغت انرژی به عنوان مترادفی برای سرزندگی تا حدی گمراه کننده است و سرزندگی چیزی بیش از برانگیختگی، فعال بودن یا داشتن منابع ذخیره‌ی کالری در فرد است و فقط شامل آن انرژی می‌شود که فرد، آن را به صورت مثبت و در دسترس تجربه می‌کند (نیکس، ریان، مانلی و دسی^۲، ۱۹۹۹)

به صورت علمی، تاریخچه‌ی سرزندگی را می‌توان در چهار موج تحقیقات، توضیح داد. اولین موج تحقیقات سرزندگی، به توصیف پدیده‌ی سرزندگی همراه با مفاهیم و روش شناسی آن پرداخت و بر فرد تمرکز داشت. ویژگی این موج تحقیقات این بود که به صورت طولی انجام می‌شد که از طریق شناسایی عوامل حمایتی پیش بینی کننده رشد سرزندگی، کمک شایانی در این زمینه کرده است. موج دوم دربرگیرنده‌ی تعاریف پویاتری در مورد سرزندگی، با تمرکز بر سازگاری مثبت در شرایط نامطلوب و خطر ساز بود و بر تبادلات بین افراد و بسیاری از سیستم‌هایی که رشد در آن محیط‌ها صورت می‌گیرد، پرداخت. موج سوم بر مداخلات بازدارنده تمرکز دارد. موج چهارم که اکنون در حال شکل گیری است، به تحقیقات بین رشته‌ای در مورد سرزندگی به منظور ادغام اصول زیستی و ژنتیکی سرزندگی با مفاهیم فرآیندهای محیطی و روانی اجتماعی مؤثر بر آن و ایجاد فناوری می‌پردازد (بیرامی و همکاران، ۱۳۹۸).

سرزندگی به لحاظ جسمی و ذهنی به احساس زنده بودن اشاره دارد. این واژه ریشه در مفهوم زندگی دارد. سرزندگی به عنوان شاخصی از سلامت موجود زنده به طور مستقیم و تعاملی با هردو عامل جسمی و روان شناختی ارتباط دارد. سرزندگی به لحاظ جسمی به معنای احساس سلامتی، توانایی و پرنرژی بودن است. در سطح جسمی، سرزندگی با سلامت جسمی و عملکرد بدنی خوب، همچنین رهایی از خستگی و بیماری مرتبط است. در سطح روان شناختی، سرزندگی، تجربه‌های اراده، تأثیر و تمامیت خود را در هر دو سطح درون فردی و بین فردی منعکس می‌کند و فرد به جای احساس فقدان، جدایی یا بی‌هدفی، احساس می‌کند اعمالش معنادار و هدفمند است. به اعتقاد رایان و فریدریک (۱۹۹۷) افراد با سرزندگی بالا توان بیشتری در بسیج امکانات خود با شرکت فعال در فعالیت‌های مرتبط با سلامت دارند و منابع بیشتری از انرژی را می‌توانند به خدمت بگیرند. احساس سرزندگی نوعی تجربه‌ی خاص روان شناختی است و طی آن افراد در خود احساس روحیه و شور زندگی می‌کنند. افراد از نظر تجربه‌ی سرزندگی باهم متفاوت هستند. این تفاوت‌ها تابع تأثیرات جسمی مانند بیماری یا خستگی و عوامل روان شناختی نظیر عاشق شدن، حس مؤثر بودن، است. سرزندگی برای اولین بار در متن نظریه‌ی خود تعیین گری^۳ دسی و رایان مطرح گردید (شیخعلی زاده و همکاران، ۱۳۹۸). لاندری^۴ (۲۰۱۲) انواع سرزندگی را این گونه تقسیم بندی کرده است (شیخعلی زاده و همکاران، ۱۳۹۸):

- ۱- سرزندگی - اقتصادی^۵: توسط سطوح اشتغال، درآمد خالص و استانداردهای زندگی مردم در یک منطقه تحت بررسی، شمار سالیانه گردشگران، عملکرد خرده فروشی‌ها، ارزش زمین و دارائی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.
- ۲- سرزندگی - اجتماعی^۶: به وسیله‌ی سطوح فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی به علاوه ماهیت ارتباطات اجتماعی سنجیده می‌شود. یک جامعه‌ی سرزنده و زیست پذیر به لحاظ اجتماعی می‌تواند به واسطه‌ی سطوح پایین محرومیت، بیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و دامنه‌ی وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون یک جامعه‌ی با طراوت، توصیف می‌گردد.
- ۳- سرزندگی - و زیست پذیری فرهنگی^۷: دربرگیرنده‌ی بقاء، احترام و تجلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشن‌های اجتماعی، تولید، توزیع و مصرف محصولات دست بشر و نشانه‌های دیگر، بیانگر ماهیت متمایز شهر و افراد، است.

¹ Ryan & Fredrick

² Nix, Ryan, Manly & Deci

³ Self-determination theory

⁴ Landry

⁵ Economic vitality

⁶ Social vitality

⁷ Cultural viability

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

علاوه بر این می‌توان از سرزندگی مسیر شغلی^۱ و سرزندگی ذهنی^۲ نیز نام برد. کاسارا^۳ (۱۹۸۳) سرزندگی مسیر شغلی، تابعی از جهت گیری شخصی ماست که شرایط سازمانی و جو محیطی بر روی آن تأثیرگذار است و نشان دهنده‌ی راه‌هایی است که سازمان می‌تواند شور و علاقه به پیشرفت را در کارکنان خود پرورش دهد.

تفاوت سرزندگی و شادکامی

احساس سرزنده بودن با شادکامی^۴ ارتباط نزدیکی دارد و به‌عنوان یکی از تجارب مهم انسانی به حساب می‌آید. بوستیک، سرزندگی را به‌عنوان تجارب درونی سرشار از انرژی معرفی کرده است به نظر نیکس، ریان، مانلی و دسی، (۱۹۹۹)، اگرچه شادمانی و سرزندگی حالات مثبت یا خوشایند هستند و عواطف مرتبط با سرزندگی (مانند انرژی داشتن، فعال بودن، رضایتمندی) و شادمانی (مانند: خرسندی، شادی، راضی بودن) نوعاً رابطه‌ی زیادی باهم دارند به نحوی که همگی می‌توانند به یک عاطفه‌ی مثبت مرتبط باشند، اما از لحاظ فعالیت، بزرگ‌ترین تفاوت را با یکدیگر دارند، به این لحاظ که سرزندگی، بودن در نوعی وضعیت مثبت فعالانه است و با انرژی و فعالیت بالا مشخص می‌شود اما شادمانی لزوماً چنین مفهومی را ندارد. راه دیگری که می‌توان تفاوت بین شادمانی و سرزندگی را بیان کرد، در نظر گرفتن مدل دوقطبی واتسون و تلگن^۵ (۱۹۸۵) است. این دو محقق، دو بعد از عواطف را به‌صورت بعد مثبت یا خوشایند و بعد منفی یا ناخوشایند معرفی کردند (شیخعلی زاده و همکاران، ۱۳۹۸).

با توجه به این مدل، شادمانی و سرزندگی، از لحاظ فضائی که در مدل دو بعدی جای می‌گیرند، باهم رابطه‌ی نزدیکی دارند، اما آن چه سرزندگی نامیده می‌شود در حالتی مثبت‌تر قرار می‌گیرد؛ به این معنا که مفهوم یا هدف از شادمانی، همان "خوشایند بودن" است که جزو عواطف دست اول است که می‌تواند مانند عدد ۱۰ روی ساعتی باشد، که مدل واتسون و تلگن ارائه کرده‌اند، یعنی به مثبت بودن و خوشایند بودن بسیار نزدیک باشد؛ اما مفهوم سرزندگی بسیار نزدیک است به آن چه واتسون و تلگن (۱۹۸۵) آن را عاطفه‌ی مثبت بالا بیان می‌کنند (مثل "ظهر" که مفهومی کلی است، بدون آن که ساعت یا برچسب کاملاً دقیقی داشته باشد). همچنین بر اساس دیدگاه‌های نظری، شادکامی و سرزندگی، حالت انگیزشی متفاوتی دارند، شادمانی عاطفه‌ی مطلوبی است که هنوز مشخص نشده، و جهت گیری انگیزشی خود فرد در آن دخیل است. سرزندگی به‌عنوان انرژی سرچشمه گرفته از خود فرد است. این انرژی، از منابع درونی و نه از تهدید اشخاص سرچشمه می‌گیرد؛ به عبارت دیگر سرزندگی احساس سرزنده بودن است که تحریک و اجباری به انجام آن نیست؛ بنابراین سرزندگی از شیدایی^۶ متفاوت است، زیرا سرزندگی همراه با تعادل روانی است درحالی‌که شیدایی همراه با بی‌ثباتی است (بوستیک، ۲۰۰۳). اشتیاق و سرزندگی از نظر مفهومی با یکدیگر شباهت دارند، با این تفاوت که تظاهر رفتاری انرژی روانی، در شورمندی و اشتیاق و تظاهر ذهنی آن، در سرزندگی است (بیرامی و همکاران، ۱۳۹۸).

۳-۱-۱ پیشرفت تحصیلی

هدفی است که بسیاری از دانش‌آموزان مشتاقانه آرزو دارند به آن دست پیدا کنند. اصولاً دانش‌آموزان به دو گروه تقسیم می‌شوند. گروهی که درس و مدرسه اصلاً برایشان مهم نیست و گروهی که همان‌طور که گفتم آرزویشان فقط و فقط موفقیت در تحصیل است (رضائی رفیع و همکاران، ۱۳۹۸، ۴۰). دانش‌آموزان هر سال طی استانداردهای آموزش و پرورش، با روش‌ها و آزمون‌های مختلف ارزشیابی، سنجیده می‌شوند. امتحاناتی که در طول ترم و یا پایان هر ترم گرفته می‌شود از این قبیل آزمون‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی هستند. فواید این آزمون‌ها به شرح ذیل است (شعبانی و همکاران، ۱۳۹۹، ۵۳):

Y متوجه میزان پیشرفتی که دانش‌آموز در طول سال تحصیلی خود کسب می‌کند، می‌شویم.

Y متوجه نحوه تدریس معلم می‌شویم.

هر چه میزان کیفیت تدریس معلم بالا باشد و در تدریس حرفه‌ای‌تر باشد میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز در آن درس بیشتر می‌شود. پیشرفت تحصیلی عبارت است از؛ موفقیت دانش‌آموزان در یک یا چند موضوع درسی (مثل: درک، فهم خواندن یا محاسبه عددی)، چنین پیشرفت‌هایی توسط آزمون‌های میزان شده تحصیلی اندازه‌گیری می‌شود. همچنین این اصطلاح بر پیشرفت فرد در کلاس، آن‌طور که در کار مدرسه ارزیابی می‌شود دلالت دارد. پیشرفت تحصیلی

¹ Career Vitality

² Subjective

³ Cassara

⁴ Happiness

⁵ Watson & Tellegen

⁶ Mania

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

به جلوه ای (نمایی) از جایگاه تحصیلی دانش آموزان اشاره دارد که این جلوه ممکن است بیانگر نمره ای برای یک دوره، میانگین نمرات در دوره ای مربوط به یک موضوع یا میانگین نمرات دوره های مختلف باشد. برای پیشرفت تحصیلی می توان ملاک های گوناگون را در نظر گرفت که مشهورترین آنها میانگین نمرات کلاسی می باشد. از پیشرفت تحصیلی به عنوان یکی از شاخص های پیشرفت در نظام آموزش و پرورش مفهوم «انجام تکالیف و موفقیت دانش آموزان در گذراندن دروس یک پایه ی تحصیلی مشخص» یا «موفقیت دانش آموزان در امر یادگیری مطالب درسی» استفاده می شود. وجه مخالف آن اُفت تحصیلی است که یکی از معضلات نظام آموزشی می باشد که به شیوه های گوناگون همچون عدم موفقیت دانش آموزان در دستیابی به هدف های مقاطع تحصیلی مربوطه، مردودی و تکرار پایه های تحصیلی، ترک تحصیل زودرس، بیکاری و بلاتکلیفی خود را نشان می دهد. پیشرفت تحصیلی به معنی میزان یادگیری و یا اکتساب مهارت ها و یا دانشی است که برای یک مقطع و یا سن بخصوصی وضع شده و بوسیله آزمونهای مربوطه قابل اندازه گیری باشد. پیشرفت در هر حرفه و یا دانش لازمه یک زندگی موفق برای آینده هر فرد می باشد. معمولاً از خرد سالان، نوجوانان و جوانان هر جامعه ای انتظار می رود که در امر یادگیری یک حرفه و یا یک رشته تحصیلی برای یک زندگی توأم با موفقیت در آینده کوشا باشند. عدم موفقیت در پیشرفت تحصیلی و یا یادگیری هر حرفه ای می تواند ناشی از عوامل گوناگونی چون عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی، خانوادگی، فرهنگی و در نهایت عوامل روانی باشد. اگر چه همه عوامل ذکر شده در پیشرفت تحصیلی و یا آموختن حرفه بسیار موثر هستند اما بسیاری از اوقات علی رغم مهیا بودن همه عوامل پیشرفتی حاصل نمی شود. و این عامل چیزی جز عوامل روانشناختی نیست. پیشرفت تحصیلی معلومات یا مهارت های اکتسابی عمومی یا خصوصی در موضوع های درسی است که معمولاً بوسیله آزمایش ها یا نشانه ها و یا هر دو که معلم برای دانش آموزان وضع می کند، اندازه گیری می شود. همانطویکه در تعریف پیشرفت تحصیلی مشاهده می شود، مفاهیم و مقوله های پیشرفت تحصیلی را می توان شامل دو مفهوم معلومات یا دانش و اطلاعات و مهارت ها دانست که علت عنوان موضوعات درسی در نظام آموزشی ارائه می شود. پس ما برای عملیاتی کردن پیشرفت تحصیلی و سنجش آن باید به دو مشخصه فوق توجه داشته باشیم. در زمینه سنجش پیشرفت تحصیلی به نظر دکتر سیف آزمون های پیشرفت تحصیلی مقدار دانش و اطلاعات و مهارت هایی که فرد تا لحظه اجرای آزمون کسب کرده است، اندازه می گیرند. منظور از مهارت، تخصص ها و صلاحیت هایی است که فرد از طریق آموزش و یادگیری آن را بدست می آورد. به این ترتیب می بینیم که در تعریف آزمون پیشرفت های تحصیلی توجه خاصی به تعریف پیشرفت تحصیلی بعمل آمده است. در کل پیشرفت تحصیلی یعنی این که از سطح مورد انتظار آموزشی برآورده شود و سازمان آموزش و پرورش به اهداف از پیش تعیین شده نزدیک تر شود. پیشرفت تحصیلی یعنی، افزایش میزان یادگیری، افزایش سطح نمرات و قبولی دانش آموزان در دروس و پایه تحصیلی (رحیمی اشتری و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۲۴). عوامل مؤثر را در سه سطح فردی، خانوادگی، آموزشی می توان بررسی کرد (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۹، ۳۷-۳۹):

الف: عوامل فردی: ۱- هوشی و توانایی ذهنی: روان شناسان «هوش را توانایی اتخاذ رفتارهای سازگارانه یا خلاق تعریف می کنند.» هوش معمولاً زیربنای توانایی یا ظرفیت یادگیری به حساب می آید. ۲- انگیزه: انگیزه یعنی، سبب علت و آنچه کسی را به کار وادار می کند. انگیزه یک عامل درونی است و به طور کلی موجود زنده را به حرکت درمی آورد.

ب (عوامل خانوادگی) یکی از مهم ترین نهادهای مؤثر در تربیت و رفتار آدمی را سازمان خانواده می دانند؛ زیرا خانواده اولین و بادوام ترین عامل در تکوین شخصیت کودکان و نوجوانان و زمینه ساز رشد جسمانی، اخلاقی عاطفی و عقلانی آنان است. والدین در شکل گیری نگرش فرزندانشان نسبت به تحصیل نقش دارند. نگرش مثبت به مدرسه و معلمان و تحصیل از متغیرهای اثرگذار سطح تحصیلات و میزان درآمد خانواده می باشد. مهم ترین نقش والدین در زمینه ی پیشرفت تحصیلی ایجاد محیط آرام و مساعد برای مطالعه و انجام تکالیف است.

ج) عوامل آموزشی

۱- امکانات و فضای مناسب آموزشی ۲- برنامه ریزی آموزشی ۳- شیوه های تدریس دبیران
۱- امکانات و فضای مناسب آموزشی: استاندارد بودن اندازه ی کلاس ها و تراکم دانش آموزان؛ به طور کلی مطالعات نشان می دهند که در کلاس های کم تراکم موفقیت دانش بیشتر نیست، مگر آن که تراکم کلاس کمتر از ۱۵ نفر باشد که در این صورت امکان آموزش انفرادی فراهم می شود. نور کافی، سرما و گرمای لازم به موقع لزوم امکانات کارگاهی و آزمایشگاهی دسترسی به سایت های اینترنتی و غیره را می توان جزو امکانات و فضای مناسب آموزشی تلقی نمود که در یادگیری دانش آموزان تأثیر دارند.

۲- برنامه ریزی های آموزشی: برنامه های آموزشی مدارس باید مناسب باشد. برنامه ی درسی هفتگی، برنامه ساعات معلمان و برنامه ی امتحانات باید بتواند مطلوب دانش آموزان و اولیاء و مربیان قرار بگیرد و از معلمان و دبیران در جای خود استفاده شود. در برخی مدارس به دلیل کمبود متخصص از غیرمتخصص تدریس رشته های غیر مرتبط استفاده می شود؛ و یا برای رفع گیر برنامه و یا تکمیل ساعات یک دبیر از دروس غیر تخصصی استفاده می شود. این امر مسلماً

مانع رشد و پویایی دانش آموزان می‌گردد. دو مقوله باید مورد توجه قرار گیرد. یکی فناوری برنامه‌ریزی درسی و دیگری عوامل تعیین کننده برنامه درسی برنامه‌های درسی باید با دقت جرح و تعدیل شوند.

۳- شیوه‌های تدریس معلمان: در بسیاری از مدارس هنوز معلمان از روش‌های سنتی مبتنی بر سخنرانی استفاده می‌کنند و دانش آموزان این گونه مدارس محکوم به نشستن و شنیدن هستند. بدون این که در فرایند یادگیری نقش داشته باشند و معلم متکلم وحده و فعال ترین عنصر یادگیری است و طبیعی است در چنین موردی حجم یادگیری بسیار اندک خواهد بود. پژوهش‌های زیادی در ارتباط با روش‌های تدریس و آنچه معلمان باید برای به دست آوردن پیشرفت بیشتر در امر فرایند یادگیری و یاددهی انجام دهند صورت گرفته است.

۱-۱-۴ پیشینه تحقیق

عباسی و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده، ارتباط معلم - دانش آموز و ادراک از محیط یادگیری با پیشرفت تحصیلی خواندن دانش آموزان دختر پایه ششم ابتدایی، پرداختند. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده، ارتباط معلم - دانش آموز و ادراک از محیط یادگیری با پیشرفت تحصیلی خواندن در دانش آموزان دختر پایه ششم ابتدایی انجام شد. پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش را تمامی دانش آموزان دختر پایه ی ششم ابتدایی شهر شیراز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ تشکیل داد که از این جامعه آماری (۱۳۷۳۵ نفر)، تعداد ۳۷۲ نفر با توجه به حجم جامعه و بر اساس جدول کرجسی و مورگان به روش نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای از میان مدارس انتخاب شد. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده ها از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد. نتایج همبستگی پیرسون نشان داد که بین متغیرهای الگوی ارتباطی گفت و شنود، ارتباط معلم - دانش آموز و ادراک از محیط یادگیری با پیشرفت تحصیلی خواندن رابطه مثبت و معنادار و بین الگوی ارتباطی همنوایی و پیشرفت تحصیلی خواندن رابطه معنادار وجود ندارد. همچنین، نتایج رگرسیون چندگانه نشان داد که از میان متغیرهای پیش بین این پژوهش، به ترتیب ارتباط معلم - دانش آموز و ادراک از محیط یادگیری به طور معناداری پیشرفت تحصیلی خواندن را به میزان ۰/۲۶/۲ در دانش آموزان دختر پایه ششم ابتدایی پیش بینی می کنند.

قربانی (۱۳۹۹)، به رابطه عملکرد خانواده با سرزندگی تحصیلی دانش آموزان، پرداختند. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه عملکرد خانواده با سرزندگی تحصیلی دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی شهر قزوین در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بود. پژوهش حاضر با توجه به هدف از نوع تحقیقات کاربردی و با توجه به گردآوری داده ها، توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر شهر قزوین بود که به روش نمونه گیری در دسترس ۱۵ دانش آموز دختر به عنوان نمونه انتخاب شدند. به منظور جمع آوری داده ها از پرسشنامه سنجش عملکرد خانواده از پرسشنامه ثنائی (۱۳۷۹) و پرسشنامه سرزندگی تحصیلی دهقانی زاده و حسین چاری (۱۳۹۱) استفاده شد. داده‌های تحقیق در دو سطح گردآوری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند: ابتدا برای خلاصه کردن و توصیف داده های عوامل دموگرافیک از آمار توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و در بخش دوم، برای آزمون فرضیهها از آمار استنباطی آزمون رگرسیون استفاده شد. که نتایج نشان داد عملکرد خانواده می تواند به شکل مثبت و معنی داری سرزندگی تحصیلی را پیش بینی کند.

کریسچ و همکاران (۲۰۲۳)، به بررسی دیدگاه دانش آموزان در مورد پیشرفت تحصیلی خود در طول همه گیری کووید-۱۹: استقلال یادگیرنده، رضایت از مدرسه و حمایت بزرگسالان، پرداختند. آموزش از راه دور که برای مهار شیوع کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۰ مورد استفاده قرار گرفت، تجربیات یادگیری نوجوانان را به شدت تغییر داد و بر دستاوردهای تحصیلی آن‌ها تأثیر گذاشت. بر اساس یک نظرسنجی با نوجوانان ۱۲ تا ۱۶ ساله در لوکزامبورگ، این مطالعه به بررسی تفاوت‌هایی که ۳۳۲ نوجوان در تکالیف مدرسه هنگام یادگیری در مدرسه و از خانه در طول همه گیری سال ۲۰۲۱ و همچنین پیش بینی کننده‌های پیشرفت تحصیلی گزارش شده‌شان داشتند، می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که شرکت کنندگان در حین یادگیری از خانه، کار خود را کمتر جالب یا مفید و دشوارتر می‌دانستند و پیش‌بینی کننده‌های اصلی پیشرفت تحصیلی آن‌ها، پیشرفت‌های مدرسه قبل از همه گیری، رضایت از مدرسه، خودمختاری یادگیرنده و روش‌هایی است که بزرگسالان به آن‌ها گوش می‌دهند. آن‌ها را حمایت معلم و والدین نقش فرعی داشت.

آلمار و همکاران (۲۰۲۲)، به بررسی سطح و روابط مهارت های تحصیلی و عملکرد خانواده با عملکرد تحصیلی در طول همه گیری کووید ۱۹، پرداختند. این تحقیق نشان می‌دهد که مهارت‌های تحصیلی و عملکرد خانواده ممکن است بر پیشرفت تحصیلی تأثیر بگذارد. اپیدمی کووید ۱۹ بر عملکرد منظم تحصیلی و خانوادگی تأثیر گذاشته است. با این حال، مطالعات کمی در مورد ارزیابی ارتباط مهارت های تحصیلی و عملکرد خانواده

بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان وجود دارد. این پژوهش به منظور تعیین سطوح و روابط بین پیشرفت تحصیلی و مهارت های مطالعه و کارکردهای خانواده انجام شد. دویست و هفتاد و نه دانشجوی کالج با مشخصات جمعیت شناختی و تحصیلی، پرسشنامه ارزیابی مهارت های مطالعه (SSAQ) و مقیاس عملکرد خانواده مک مستر (MFFS) مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که میانگین امتیاز SSAQ و MFFS به ترتیب ۱۷۹/۹۲ و ۱۷/۸۸ بود. تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که نمره مهارت های خواندن و نمره MFFS به طور معنی داری نمره آزمون را پیش بینی می کند. بر اساس نتایج این مطالعه می توان نتیجه گرفت که مهارت های خواندن و عملکرد خانواده ممکن است بر موفقیت تحصیلی تأثیر بگذارد.

۱-۲ توسعه فرضیات و مدل مفهومی پژوهش

با توجه به پشتوانه مبانی نظری و پیشینه تجربی پژوهش، فرضیه ها بدین شکل تدوین شدند:

۱. عملکرد خانواده، سرزندگی تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی می کند.
۲. عملکرد خانواده، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی می کند.

۱-۳ روش تحقیق

نوع پژوهش حاضر براساس هدف کاربردی می باشد. چون از نتایج آن مدیران آموزش و پرورش می توانند از نتایج این پژوهش در پیشبرد اهداف خود استفاده کنند. پس پژوهش حاضر از نوع پژوهش های توصیفی-تحلیلی است که به دنبال جمع آوری اطلاعات واقعی و مفصل از پدیده مورد نظر است. همچنین این پژوهش رویکرد پیمایشی می باشد. چرا که از ابزار پرسشنامه برای جمع آوری داده های اولیه جهت آزمون فرضیه ها استفاده شده است و به نمونه آماری برای جمع آوری داده مراجعه شده است، پیمایشی می باشد. در این پژوهش جامعه آماری، دانش آموزان مدارس شهر خدابنده به تعداد ۱۸۰۰ نفر می باشند. نمونه گیری به صورت تصادفی ساده انجام شده است که با توجه به حجم نمونه توزیع پرسشنامه ۳۱۷ مورد جمع آوری گردید. در پژوهش حاضر جهت سنجش پیشرفت تحصیلی از پرسشنامه فام و تیلور (EPT)، جهت سنجش عملکرد خانواده از پرسشنامه اپشتاین، بالدوین و بیشاب (۱۹۵۰) و جهت سنجش سرزندگی تحصیلی از پرسشنامه رایان و فردریک در سال ۱۹۹۷، استفاده گردیده است. لازم به ذکر است که برای سنجش نگرش افراد بر اساس مقیاس پنج تایی لیکرت مورد استفاده قرار گرفته است. به منظور بررسی روایی صوری، پرسشنامه های تحقیق، توسط اساتید مدیریت مورد بررسی و ارزشیابی قرار گرفته است. تا میزان انطباق آن ها با اهداف پژوهش مورد ارزیابی قرار گیرد و برای قابلیت اعتماد این پرسش نامه ها، به کمک ضریب آلفای کرونباخ با کمک نرم افزار SPSS استفاده گردید

جدول (۱) پایایی متغیرهای تحقیق

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
پیشرفت تحصیلی	۰/۹۶۴
عملکرد خانواده	۰/۸۸۸
سرزندگی تحصیلی	۰/۹۰۱

۱-۴ تحلیل داده ها

در این پژوهش فرضیه ها با استفاده از رگرسیون خطی با استفاده از نرم افزار SPSS، مورد تحلیل قرار گرفتند.

فرضیه اول: عملکرد خانواده، سرزندگی تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی می کند

جدول (۲) خلاصه مدل رگرسیون گام به گام سرزندگی تحصیلی دانش آموزان با عملکرد خانواده

مدل	R	^۲ R	تعدیل یافته ^۲ R	خطای استاندارد	دوربین واتسون
۱	۰/۷۲۲	۰/۵۲۱	۰/۵۱۹	۰/۴۶۷۴	۱/۰۴

جدول فوق، شاخص های ارزیابی مدل، شامل ضریب همبستگی چندگانه (R)، ضریب تعیین (R^2) که مجذور ضریب همبستگی چندگانه است، ضریب تعیین تعدیل شده و خطای معیار این شاخص ها را ارائه می کند.

جدول (۳) تحلیل رگرسیون متغیرهای پیش بین جهت تبیین سرزندگی تحصیلی دانش آموزان

سطح معناداری	آماره F میانگین مربعات	مجموع درجه آزادی	مجموع مربعات	رگرسیون	۱
۰/۰۰	۳۴۲/۱۷	۱	۷۴/۷۵	رگرسیون	۱
		۳۱۵	۶۸/۸۱	باقی مانده	
		۳۱۶	۱۴۳/۵۷	کل	

جدول (۴) ضرایب رگرسیون ها جهت تبیین سرزندگی تحصیلی دانش آموزان

عدم هم خطی متغیرهای پیش بین (مستقل)	Sig	T	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد	مدل
تولرانس	VIF	Beta	خطای استاندارد	B	
۰/۰۰	۵/۱۰۲	۰/۰۰	۰/۱۳۵	۰/۶۹۰	مقدار ثابت
۱/۰۰	۱۸/۴۹۸	۰/۰۰	۰/۷۲۲	۰/۷۸۳	عملکرد خانواده

با توجه به این که F مشاهده شده معنی دار است و همین طور نتیجه آزمون دوربین واتسون (۱/۰۴) زیر عدد ۲/۵ می باشد که نشانگر مستقل بودن مشاهدات بوده و نتایج آزمون VIF بالاتر از ۰/۰۱ می باشد و تولرانس کمتر از ۱۰ می باشد که نشانگر عدم هم خطی بین متغیرهای پیش بین (مستقل) می باشد. ضرایب رگرسیون متغیرهای پیش بین نشان می دهد که سرزندگی تحصیلی دانش آموزان ($\beta = ۰/۷۲۲$) با توجه به آماره T می تواند تغییرات مربوط به عملکرد خانواده را با اطمینان ۹۹٪ پیش بینی کند.

فرضیه دوم: عملکرد خانواده، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را پیشی بینی می کند

جدول (۵) خلاصه مدل رگرسیون گام به گام پیشرفت تحصیلی دانش آموزان با عملکرد خانواده

دوربین واتسون	خطای استاندارد	تعدیل یافته R^2	R^2	R	مدل
۱/۵۶۹	۰/۳۷۲۲	۰/۶۵۰	۰/۶۵۱	۰/۸۰۷	۱

جدول (۶) تحلیل رگرسیون متغیرهای پیش بین جهت تبیین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

سطح معناداری	آماره F میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	رگرسیون	۱
۰/۰۰	۶/۵۸۸۷۶	۱	۸۱/۳۱۴	رگرسیون	۱
		۳۱۵	۴۳/۶۴۵	باقی مانده	
		۳۱۶	۱۲۴/۹۵۹	کل	

جدول (۷) ضرایب رگرسیون ها جهت تبیین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

مدل	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد	T	Sig	عدم هم خطی متغیرهای پیش بین (مستقل)	
	B	خطای استاندارد	Beta			VIF	تولرانس
مقدار ثابت	۰/۵۶۷	۰/۱۰۸		۵/۲۶۸	۰/۰۰۰		
عملکرد خانواده	۰/۸۱۶	۰/۰۳۴	۰/۸۰۷	۲۴/۲۲۶	۰/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰

با توجه به این که F مشاهده شده معنی دار است و همین طور نتیجه آزمون دوربین واتسون (۱/۵۶۹) زیر عدد ۲/۵ می باشد که نشانگر مستقل بودن مشاهدات بوده و نتایج آزمون VIF بالاتر از ۰/۰۱ می باشد و تولرانس کمتر از ۱۰ می باشد که نشانگر عدم هم خطی بین متغیرهای پیش بین (مستقل) می باشد. ضرایب رگرسیون متغیرهای پیش بین نشان می دهد که عملکرد خانواده دانش آموزان ($\beta = 0.807$) با توجه به آماره T می تواند تغییرات مربوط به پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را با اطمینان ۹۹٪ پیش بینی کند.

۱-۵ نتیجه گیری کلی و بحث

یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان دادند عملکرد خانواده، سرزندگی تحصیلی دانش آموزان را پیشی بینی می کند. نتایج این پژوهش همسو با پژوهش های قربانی و همکاران (۱۳۹۹)، همخوانی دارد. در خانواده های دارای عملکرد مناسب، حل مساله به طور مناسب اتفاق می افتد، نقش ها و مسئولیت ها روشن، واضح و انعطاف پذیر هستند، همراهی عاطفی و نظارت مناسب وجود دارد، تعارض ها مطرح و حل و فصل می شوند. بنابراین هر چه عملکرد خانواده با کیفیت تر باشد سرزندگی تحصیلی اعضای خانواده بیشتر خواهد بود. در رابطه با اثر حل مساله بر سرزندگی تحصیلی، رایان، اپستاین، کیتنر، میلر و بیشاپ (۲۰۰۵) بیان می کنند حل مساله به توانایی یک خانواده برای برطرف کردن مشکلات در یک سطح اشاره دارد که عملکرد کارآمد خانواده را حفظ می کند. مساله خانوادگی موضوعی است که یکپارچگی و ظرفیت عملکردی خانواده را تهدید می کند (رایان، اپستاین، کیتنر، میلر و بیشاپ، ۲۰۰۵). اگر شخص حس کند که اعضای خانواده می توانند مشکلات و مسائل را حل کنند و در حل مشکلات ناتوان نیستند دارای احساس بهتری خواهد بود. نتایج این یافته با پژوهش بیرامی، هاشمی، علائی، عبدالهی عدلی انصار (۱۳۸۸) و قمری و خوشنام (۱۳۹۰)، چاوشی، یزدی و حسینیان (۱۳۹۷) همخوانی دارد. آن ها بیان می کنند وقتی اعضای خانواده بتوانند مشکلاتشان را به گونه ی بهتری حل کنند و رفتارشان را مدیریت کنند، سرزندگی تحصیلی آنان بیشتر خواهد بود. در تبیین اثر نقش بر سرزندگی تحصیلی می توان گفت نقش های خانوادگی را به عنوان الگوهای تکراری رفتار تعریف می کنند که افراد خانواده وظایف خود را انجام می دهند (میلر، رایان، کیتنر، بیشاپ، اپستاین، ۲۰۰۰) خانواده های دارای عملکرد بهتر تمایل دارند که از داشتن الگوهای نقش مثبت برای تشکیل روابط بهره ببرند. روشن بودن نقش ها و انتظارات و مسئولیت ها نه فقط با رضایت درونی و سرزندگی تحصیلی ارتباط دارد بلکه از اختلافات احتمالی ناشی از مبهم بودن نقش ها و انتظارات نیز جلوگیری می کند. همسو با این نتایج بیرامی، هاشمی، علائی، عبدالهی عدلی انصار (۱۳۸۸)، قمری و خوشنام (۱۳۹۰)، چاوشی، یزدی و حسینیان (۱۳۹۷) بیان می کنند هر اندازه اعضای خانواده ایفای نقش بهتری داشته باشند و وظایف خود را بهتر انجام دهند سرزندگی تحصیلی آنان بیشتر خواهد بود. صالح زاده، فلاحی و رحیمی (۱۳۹۶) نیز به این نتیجه رسیدند که هنگامی که اعضای خانواده به مسئولیت ها و وظایف خانوادگی خود عمل می کنند، تعاملات بهتری صورت گرفته و از سردرگمی اعضا پیشگیری می شود و در نتیجه رضایت مندی و سرزندگی تحصیلی افراد بیشتر می شود. در تبیین پیش بینی کنندگی سرزندگی تحصیلی از طریق مؤلفه ی عملکرد عمومی خانواده می توان گفت عملکرد عمومی، کل ابعاد و عملکرد خانواده شامل سلامت عمومی را ارزیابی می کند. (رایان، اپستاین، کیتنر، میلر و بیشاپ، ۲۰۰۵). مبتنی بر این پیامد عملکرد خانواده سالم چونان یک پدیده تعاملی رشدیابنده است. در این رویکرد یک خانواده بهنجار خانواده ای است که با ساختاری منسجم در جهت رشد و رفاه اعضای خود

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

عمل می کند و می تواند به طور پویا با عوامل نو به نو شونده محیطی، تعامل برقرار کند و با آن ها انطباق یابد بدون اینکه در این میان دچار تنش شود و افراد خانواده در این فرایند از خود علائم مرضی بروز ندهند. آرگایل (۲۰۰۱) بر این باور است که جنبه های مختلف خانواده از جمله همبستگی اعضای خانواده از تعیین کننده های سرزندگی تحصیلی است. عملکرد عمومی خانواده کارکرد اساسی تری است که تاثیرات خود را به شکل پایدار و ثابت اعمال می کند و در سنین بالاتر و در دوران دانشجویی همراه فرد است. عملکرد خانواده مناسب می تواند به اعضای آن برای سازگار شدن با شرایط نامناسب و زندگی دشوار و استرس کمک کند. کاستی و اختلال در کارکرد اعضای خانواده آن را دچار سردرگمی، نگرانی و مشکلات ارتباطی می کند و سلامتی اعضای آن را به خطر می اندازد. در واقع آنچه در خانواده دانشجویان اتفاق می افتد و چگونگی کارکرد آن در انعطاف پذیری و انطباق یافتن با شرایط و موقعیت های سخت یک عامل تعیین کننده به شمار می آید (قمری و خوشنم، ۱۳۹۰). وقتی الگوهای خانواده برای رسیدن به هدف سودمند باشند، خانواده از لحاظ کارکردی کارآمد است. وقتی الگوهای خانوادگی سودمند نباشد تعاملات همراه با استرس و رفتارهای بیمارگونه انجام می شود و خانواده ناکارآمد خواهد بود همینطور یافته های حاصل از این پژوهش نشان دادند که عملکرد خانواده، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را پیشی بینی می کند. نتایج این پژوهش همسو با پژوهش های درویشعلی (۱۳۹۰)، نجمی و فیضی (۱۳۹۰)، محبی نورالدین وند، مشتاقی، شهبازی (۱۳۹۰)، کامجو (۱۳۹۱)، قمری، امیری مجد، خوشنم (۱۳۹۳)، مرادی (۱۳۹۰)، شاه حیدری پور (۱۳۹۴)، زارع جمال آبادی، مهداد، منشی، افشانی (۱۳۹۶)، محمدی (۱۳۹۷)، کمار و لال (۲۰۱۴)، مگان، آدام، تیلر و کیت (۲۰۱۵) نشان می دهند که بین متغیر خانواده با پیشرفت تحصیلی ارتباط معناداری وجود دارد و خانواده یکی از مهمترین پیش بین های پیشرفت تحصیلی است. مطالعه ی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی، مساله پیچیده ای است. چرا که پیشرفت تحصیلی عنصری چند بعدی است. در بین عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی نقش خانواده کلیدی است زیرا اولین آموزشگاهی است که فرد آن را تجربه می کند و غنا و محتوای آموخته های آن با عملکرد و محتوای رفتار و اعمال و تربیت و دانش فرزندان رابطه مستقیمی دارد. در آخر پیشنهاد می گردد که با افزایش آگاهی خانواده ها نسبت به تاثیرشان در پیشرفت تحصیلی و سرزندگی تحصیلی فرزندان، درصدد بهبود سطح سرزندگی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان گردند.

منابع

- امیری، اکرم، ۱۳۹۹، پیش بینی پیشرفت تحصیلی بر اساس عملکرد خانواده، ویژگی های شخصیتی و خودپنداره در دانش آموزان مقطع متوسطه، کنفرانس بین المللی حقوق، روانشناسی، علوم تربیتی و رفتاری، کرج.
- بدری گرگری، رحیم؛ علمردانی صومعه، سجاد؛ شیرعلیزاده، فریده؛ ناجی بیرق، صمد؛ (۱۴۰۱)، پیش بینی اهداف پیشرفت تحصیلی بر اساس انعطاف پذیری شناختی، اجتناب تجربی و تحمل پریشانی دانش آموزان متوسطه دوم، پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش « آذر ۱۴۰۱ - شماره ۵۴.
- قربانی، سهیلا، ۱۳۹۹، رابطه عملکرد خانواده با سرزندگی تحصیلی دانش آموزان، اولین همایش بین المللی مشاوره، اردبیل، <https://civilica.com/doc/1325745>
- دهانی، محمد مسلم؛ (۱۴۰۱)، بررسی رابطه اختلالات خلقی و پیشرفت تحصیلی درس ریاضی دانش آموزان متوسطه دوم شهرستان سرپاز، پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش « آبان ۱۴۰۱ - شماره ۵۳.
- شهرکی، طاهره؛ ریگی نژاد، مهین؛ هراتی دوم، سمیرا؛ فقیری، مهین؛ (۱۴۰۱)، بررسی رابطه اشتیاق تحصیلی و مولفه های آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسطه اول، پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش « شهریور ۱۴۰۱ - شماره ۵۱.
- عباسی، راضیه و وراثت، مهدی و امینی نسب، لیلا، ۱۴۰۱، بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده، ارتباط معلم - دانش آموز و ادراک از محیط یادگیری با پیشرفت تحصیلی خواندن دانش آموزان دختر پایه ششم ابتدایی، هشتمین کنفرانس بین المللی علوم تربیتی، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پژوهش، تهران

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین‌المللی
مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی
با رویکرد توسعه پایدار
8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

عزیزی، ماشاله ؛ (۱۳۹۷)، بررسی رابطه سبک های رهبری مدیران و سلامت سازمانی در مدارس ابتدایی شهرستان دیواندره، آفاق علوم انسانی مهر ۱۳۹۷ - شماره ۱۸.

قادریان، زیبا ؛ محمدی، رزگار ؛ یزدان ستا، فاروق ؛ (۱۴۰۱)، شناسایی رابطه عزت‌نفس بر پیشرفت تحصیلی با توجه به نقش میانجی هوش هیجانی در بین دانش‌آموزان دیرآموز شهر سقز، پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش « آبان ۱۴۰۱ - شماره ۵۳. محمدی، فرزانه ؛ خواجه، مهدی ؛ بامری، حسین ؛ ملاشاهی، جمشید ؛ (۱۴۰۱)، بررسی رابطه انگیزش تحصیلی و مولفه‌های آن با پیشرفت تحصیلی سواد آموزان دوره انتقال شهر زابل، پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش « شهریور ۱۴۰۱ - شماره ۵۱. مدیحی، مجید و نخعی، شهین، ۱۳۹۸، رابطه عملکرد خانواده و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر متوسطه دوره دوم شهر بیرجند، اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش های نوین در روانشناسی، مشاوره و علوم رفتاری، تهران. مهدی مقدم، امیرحسین ؛ غلامی، زهرا ؛ غفوری، امید ؛ حسینی ریزی، سیدمحمد ؛ (۱۴۰۱)، بررسی نقش معلم در پیشرفت تحصیلی و یادگیری دانش‌آموزان، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی « مهر ۱۴۰۱، سال پنجم - شماره ۵۳.

Kirsch, C., & Neumann, S. (2022). I want my old life back" – insights into the changed relationships, activities and well-being of Luxembourgish children during the pandemic. *Discourse. Journal of Childhood and Adolescence Research Heft*, 506–521. <https://doi.org/10.3224/diskurs.v17i4.01>, 4-2022.

Kirsch, C., Engel de Abreu, P. M., Neumann, S., & Wealer, C. (2021). Practices and experiences of distant education during the COVID-19 pandemic: The perspectives of six- to sixteen-year-olds from three high-income countries. *International Journal of Educational Research open*, 2. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2021.100049>

Panagouli, E., Stavridou, A., Savvidi, C., Kourti, A., Psaltopoulou, T., Sergentanis, T. N., & Tsitsika, A. (2021). School performance among children and adolescents during COVID-19 pandemic: A systematic review. *Children*, 8, 1134. <https://doi.org/10.3390/children8121134>, 2021.

Steinmayr, R., Lazarides, R., Weidinger, A. F., & Christiansen, H. (2021). Teaching and learning during the first COVID-19 school lockdown: Realization and associations with parent-perceived students' academic outcomes. *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie*, 35, 85–106. <https://doi.org/10.1024/1010-0652/a000306>

Züchner, I., & J'akel, H. R. (2021). Fernbeschulung während der COVID-19 bedingten Schulschließungen weiterführender Schulen: Analysen zum Gelingen aus Sicht von Schülerinnen und Schülern. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 24, 479–502. <https://doi.org/10.1007/s11618-021-01006-7>